

FRA LBL TIL LGBT

En historisk undersøgelse af trans-inklusionen i Landsforeningen for bøsser og lesbiske, 1999-2008

Af:
Morten Grumstrup
Historie

ABSTRACT: Denne artikel undersøger trans-inklusionen i 2008 i den daværende Landsforeningen for bøsser og lesbiske, samt udviklingen fra en bøsse-lesbisk forening til en LGBT-forening. Analysen viser at udviklingen til en LGBT-forening begyndte allerede i 1999 da et medlem af foreningens egen ledelse stod frem som transkønnet. Analysen viser at delte livserfaringer ('approximations') mellem transpersoner og homo- og biseksuelle personer var vigtige for opnåelsen af en trans-inklusion, og dermed en LGBT-udvikling. Analysen viser ydermere at den danske trans-inklusion ikke endte i en kunstig implementering, modsat mange amerikanske trans-inklusioner i 1995 og frem, men i en helhjertet inklusion som afledte markante politiske sejre.

NØGLEORD: danmarkshistorie, oral history, LGBT, trans-inklusion

Indledning

Denne artikel giver et bidrag til spørgsmålet angående den danske LGBT-udvikling ved at undersøge hvordan LGBT-miljøet, specifikt det organisatoriske LGBT-miljø, blev LGBT. For at kunne belyse denne udvikling undersøger jeg hvordan den daværende Landsforeningen for bøsser og lesbiske (LBL) udviklede sig til LGBT Danmark – Landsforeningen for bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner (herefter benævnt som LGBT Danmark) med følgende spørgsmål: Hvad var baggrunden og årsagerne til udviklingen fra Landsforeningen for bøsser og lesbiske til LGBT Danmark, og hvilke ændringer skabte det for foreningen og transpersoners rettigheder og vilkår?

Undersøgelsen anvender 'oral history' (interview), mødereferater fra landsmøder, tidsskrifterne *Panbladet* og *Zink*, årsberetninger og hjemmesider som *CPR – Det centrale personnummer* og *Justitsministeriet*. Mine interviews, foretaget ud fra metoden 'oral history', består af ti personer. Personerne er eller var alle aktive i foreningen i perioden fra 1999 til 2008 og frem. Interviewene varierer fra 43 minutter til to timer. Interviewpersonerne blev valgt på baggrund af relevante områder for mit projekt. Selektionen bygger på deres aktive periode i foreningen og deres engagement i udviklingen fra en bøsse-lesbisk bevægelse til en LGBT-bevægelse. Det vil sige personer fra diverse udvalg, grupper og sekretariat. Interviewpersonerne består derfor af transpersoner såvel som ikke-transpersoner.

Forskning

Denne artikel læner sig op ad den amerikanske forskning inden for udviklingen fra en bøsse-lesbisk bevægelse til en LGBT-bevægelse, samt amerikansk forskning af trans-inklusioner i klassiske bøsse-lesbiske (biseksuelle) grupperinger.

Susan Stryker har undersøgt den amerikanske trans-historie og belyser forholdet mellem bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner. Strykers forskning viser at oprettelsen af LGBT-begrebet, og inklusionen af transpersoner i de klassiske bøsse-lesbiske (biseksuelle) foreninger, opstod i 1995 da bøsse-lesbiske foreninger tilføjede et T, for transpersoner, i deres navne og dermed skabte LGBT-foreninger og -arrangementer. Strykers studie viser ydermere at disse inklusioner oftest forblev kunstige implementeringer eller 'politisk korrekte' gestusser. Det var undtagelsen til reglen at LGBT-foreninger aktivt gik ind i transpersoners vilkår og rettigheder (Stryker 2008: 135-139).

Denne artikels ærinde er dermed sammenlignelig med Strykers forskning og anvender hendes forskning som forløber til artiklens historiske afgræsning.

Marc Stein og Susan Stryker viser med deres studier hvordan en queer- og senere LGBT-bevægelse opstod som en udspringerbevægelse af den amerikanske bøsse-lesbiske bevægelse. Stein forklarer at queer, som begreb, kan spores tilbage til 1950'erne, men at det først var i begyndelsen af 1990'erne at queer blev et hyppigt brugt begreb (Stryker 2008; Stein 2021: 183-188). Den danske trans-inklusion skal derfor ses i lyset af en generel LGBT-udvikling i Nordamerika og Europa.

Inden for nordisk forskning har Jens Rydström belyst hvordan trans-historier, såvel som biseksuelles historie, er blevet udeladt fra den generelle bøsse-lesbiske historieskrivning. Rydström argumenterer for at kønsaspektet, som trans-historie bringer på banen, bidrager til at nuancere forskningen af homoseksuelle, da studier af homoseksuelle viser at før 1970'erne var eksperimenterende kønsudtryk inkorporeret i den homoseksuelle kultur (Rydström 2008: 64). Denne artikel er derfor på linje med Rydströms argumentation da den netop kigger på seksuelle minoriteter og kønsidentitetsminoriteter som en samlet gruppe, i form af Landsforeningen for bøsser og lesbiske (senere LGBT Danmark).

Senere nordamerikanske studier af trans-inklusioner har forklaret LGBT-udviklingen på baggrund af alliancedannelser mellem seksuelle minoriteter og kønsidentitetsminoriteter (Broad 2002: 248-249; Stone 2009: 334-335; Marine & Nicolazzo 2014: 265-266), en forklaring min analyse også peger på, hvilket jeg vil komme ind på senere i analysen. Jeg er inspireret af Amy L. Stones studie som viser, at der herskede tre overordnede årsager til alliancedannelsen bag LGBT: 'borrowed approximations' (kendskab til en person og dennes vilkår), 'overlapping approximations' (forståelse af fælles vilkår for LGBT-personer) og 'global approximations' (fælles politiske eller retfærdighedsoverbevisninger). Stone viser at trans-aktivister og homo-biseksuelle aktivister fandt fællestræk i delte 'approximations' og dermed fandt en LGBT-alliance relevant (Stone 2009: 340-343), et analysegreb jeg senere anvender i min analyse.

Alfabetssuppe bliver den nye norm

Introduktionen af LGBT-akronymet, og dermed dets rejse til Europa, skal findes i den aktivistiske trans-bevægelse i USA. I 1992 nedsatte trans-aktivisten Anne Ogborn en gruppe kaldet Transgender Nation som en afdeling til Queer Nation i San Francisco. Nyheden om grundlæggelsen af Transgender Nation startede livlige diskussioner i bøsse-lesbiske (biseksuelle) foreninger om

transpersoners relation med bøsse-lesbiske fællesskaber. Efter tre års diskussioner og insisteren på at transpersoner skulle inkluderes begyndte flere bøsse-lesbiske foreninger og events at tage "T" med i deres navne fra 1995 (Stryker 2008: 135-136). LGBT-begrebet blev en realitet.

Den amerikanske historiker Susan Strykers analyse viser at årsagen til de amerikanske trans-inklusioner skyldes trans-aktivister fra Transgender Nations insisteren på at blive inkluderet i marcher og foreninger. Stryker påpeger at i de fleste tilfælde førte trans-inklusionerne til kunstige implementeringer og 'politisk korrekte' gestuser, hvor foreningerne ikke gik ind i en aktivisme angående transpersoners vilkår og rettigheder (Stryker 2008: 137-138).

De amerikanske trans-inklusioner, grundlæggelsen af LGBT-begrebet, spredte sig til Europa hvor den europæiske paraplyorganisation International Lesbian and Gay Association (ILGA), brugte begrebet ved deres første udgivelse af deres medlemsblad i 2001.¹ ILGA har engageret sig i transpersoners vilkår og rettigheder allerede i 1979, men først i 2005 og 2008 materialiserede det sig i en trans-inklusion. ILGA blev grundlagt som International Gay Association (IGA) i 1978 af repræsentanter fra blandt andet Forbundet af 1948 (Rupp 2014: 43). På grund af underrepræsentation af kvinder ved IGA's oprettelse vedtog organisationen i 1979 at kønslighed var endemålet for organisationen. Hertil vedtog de ydermere at de ville indsamle mere information om 'transseksuelle' og transvestitter. Det var dog først fra 2005, fire år efter ILGA Europe brugte LGBT-begrebet for første gang, at transkønnede aktivister kunne sidde i organisationens bestyrelse. I 2008 inkluderede organisationen for første gang transpersoner i dets navn: ILGA – International Lesbian, Gay Bisexual, Trans and Intersex Association.²

Det interessante ved LGBT-begrebets indtog i ILGA Europe er at det kunne sprede sig til medlemslandene, en udvikling som daværende medlem af Landsforening, Martin Iversen Christensen, oplevede. Christensen var aktiv i foreningen fra 1997 til 2018 hvor han først slog sine folder som radiovært i foreningens radio, *Radio Rosa*, og efterfølgende blev skribent på foreningens tidsskrifter, *Panbladet* og *Zink*. Christensen blev valgt ind i landsledelsen i år 2000 og var aktiv i den internationale afdelings arbejde fra 2001. Det internationale arbejde omhandlede blandt andet ILGA Europe hvor han i langt højere grad stødte på transpersoner end han havde gjort i Danmark. Han blev i den forbindelse tilhænger af en trans-inklusion i Landsforeningen. Det var ydermere i ILGA-

¹ Krickler, Kurt & Vadstrup, Mette. "The ILGA-Europe Newsletter."

² ILGA World. "The History of ILGA: 1978/2012."

regi at begrebet LGBT etablerede sig i Christensens bevidsthed.³ Christensens erfaring kan, ud fra Stones forskning, ses som 'overlapping approximations' da hans kendskab til transpersoner vilkår og rettigheder bliver årsagens til hans støtte af trans-inklusionen.

Det er igennem internationale eksempler og organisationen ILGA Europe at mine informanter stiftede bekendtskab med LGBT-begrebet og inklusionen af transpersoner i de traditionelle bøsselesbiske foreninger. For nogle, som Laursen og Christensen, kom indflydelsen fra ILGA,⁴ for andre kom den fra Internettet.⁵ Hos flere tidligere medlemmer har afgrænsningen af hvordan de stiftede bekendtskab med LGBT-begrebet været svært at slå fast. De er dog sikre på at det kom fra udlandet.⁶

Transpersoner når ind til Landsforeningen for bøsser og lesbiske, 1998-1999

Transpersoner var ikke usete i Landsforeningen før de formelt blev inkluderet i den.⁷ I september 1999 bragte *Panbladet*, Landsforeningens tidsskrift, en artikel angående den første person der stod frem som transkønnet i foreningens ledelse (Laursen 1999 (B): 4). November samme år bragte Landsforeningens eksperimentelle queer-blad, *Zink*, en artikel om den kendte transkønnede Christine Jorgensen (Laursen 1999 (A): 22). Begge artikler var skrevet af Søren Laursen som var aktivt medlem af Landsforeningen fra 1987 til 2019. Laursen besad positioner som skribent og redaktør på foreningens blade, samt udvalgsmedlem og formand for foreningen. Ydermere har han været fremtrædende i kampen for at LBL skulle blive en LGBT-forening. I en stor del af hans organisationsarbejde beskæftigede han sig særligt med at agitere for lige rettigheder for seksuelle minoriteter og med lobbyisme, for eksempel gennem høringsvar, skrivelser og forslag til love til særligt Folketinget og Sundhedsstyrelsen (Hansen 2020).⁸

Christina Zennaro erklærede sig i 1999 som 'transseksuel' (transkønnet) og ændrede navn til David Chris Zennaro. Zennaro kom fra LBL's afdeling i Aalborg og flyttede til København i forbindelse med sin erklæring som transkønnet. Inden 1999 havde Zennaro været en fremtrædende fortaler for

³ Interview med Christensen.

⁴ Interview med Laursen; Interview med Christensen.

⁵ Interview med Zennaro; Interview med 'Henning'; Interview med Jelstrup.

⁶ Interview med Thranesen; Interview med Gjerløv; Interview med 'Jens'; Interview med 'Zebetha'. I 'Wilhelms' interview har det ikke været muligt at finde frem til hvordan han stiftede bekendtskab med LGBT-begrebet.

⁷ Interview med Zennaro; Interview med Christensen.

⁸ Interview med Laursen; Interview med Thranesen.

kvinders og lesbiskes rettigheder, aktiv i foreningens aktivisme og næstforkvinde i foreningen. Zennaro var aktiv i foreningen i perioden fra 1986-2000 og igen fra 2009 til 2016. I perioden fra 2009-2016 beskæftigede Zennaro sig primært med transpersoners vilkår og rettigheder.⁹ Søren Laursen, som var ven med Zennaro, fik nys om Zennaros erklæring og lavede et interview om ham og hans oplevelser med at stå frem som 'transseksuel'. Laursen indblik skal ses som det Stone kalder 'borrowed approximations', da Laursen gennem indblik i Zennaros transition bliver en aktiv støtte til den politiske beslutning om trans-inklusion i Landsforeningen for bøsser og lesbiske.

Zennaros erklæring som transkønnet blev starten på Landsforeningens vej til at blive en LGBT-forening. Det forblev i Laursens erindring i perioden frem til trans-inklusionen og var starten på Laursens engagement i transpersoners vilkår og rettigheder.¹⁰

David Zennaro beskriver at den afgørende episode bag hans erkendelse af at være mand fandt sted i 1998. I 1998 fik foreningen en ansøgning om at låne et af deres lokaler i København ud til et foredrag om at være transkønnet fra den internationale organisation for kvinde til mand, FTM International.¹¹ Zennaro funderede over sin oplevelse og nåede til den erkendelse at Christina var David, flyttede til København året efter og stod frem offentligt som mand. David begyndte herefter, med stort besvær, sin overgang til mand gennem hormonbehandling og kønsskifte.¹²

Zennaros oplevelse med foredraget viser først og fremmest at dette var en afgørende begivenhed for Zennaro, der, ved sin erklæring som transkønnet, åbnede Laursens øjnene for transpersoners vilkår og rettigheder. Laursen begyndte herefter sit engagement med transpersoners vilkår og rettigheder igennem to artikler om transkønnethed (Laursen 1999 (B): 4). Skønt det først var med David Zennaros og Laursens artikler fra 1999 at foreningen fik transpersoner ind i egne rækker, havde foreningen haft transpersoners vilkår og rettigheder i sin bevidsthed før, eksempelvis ved at låne lokaler ud til arrangementer vedrørende transpersoners vilkår og rettigheder.

⁹ Interview med Zennaro.

¹⁰ Interview med Laursen.

¹¹ Interview med Laursen; Interview med Zennaro.

¹² Interview med Zennaro.

De spæde skridt mod en trans-inklusion, 1999-2002

To år efter Laursens interview med Zennaro begyndte de første debatter om trans-inklusion i foreningen. Det første skridt på vejen til at blive en LGBT'-forening blev taget til foreningens landsmøde i 2001 hvor det reviderede politiske program begyndte således:

Landsforeningen for bøsser og lesbiske er en seksual- og kønspolitisk interesseorganisation, der arbejder for lesbiskes og bøsers politiske, sociale, kulturelle og arbejdsmarkedsmæssige ligestilling på alle niveauer i samfundet.¹³

Kønsaspektet mødte ikke større modstand ved den efterfølgende debat om vedtagelsen af det nye politiske program. Diskussionen handlede derimod om at formuleringen var ekskluderende da den kun nævnte bøsser og lesbiske. Modargumentet til dette påpegede at ”såfremt vi indskriver andre kategorier såsom transseksuelle, forpligter vi os også på at arbejde for mennesker, hvis behov vi ikke kender”,¹⁴ og at en sådanne tilføjelse ville kræve en ændring i formålsparagraffen. Diskussionen faldt til jorden med en anbefaling om, at tage dette op til næste års landsmøde.¹⁵

Inklusionsdebatten blev taget op til landsmødet den 23. og 24. november 2002 hvor de første forslag om aktivt at inkludere biseksuelle og ’transseksuelle’ i foreningens formålsparagraf blev rejst. Foreningens bestyrelse fremsatte et forslag om at inkludere biseksuelle i foreningens mandatområde.¹⁶ Biseksualitet fremstår ikke kontroversielt at inkludere, og ved grundlæggelsen af Forbundet af 1948 var biseksualitet da også direkte inkluderet (Nissen & Paulsen 2000). Ud over forslaget om inklusion af biseksuelle fremsatte seks personer internt fra foreningen, heri blandt Søren Laursen, et forslag om at inkludere både biseksuelle og ’transseksuelle’. Søren Laursen præsenterede begge forslag og argumenterede for at tiden nu var moden, og at andre lignende foreninger allerede havde inkluderet biseksuelle og ’transseksuelle’.¹⁷

Laursen oplevede modstand mod trans-inklusionen men ikke bi-inklusionen. Trans-inklusionen så modstanderne som overilet, og de argumenterede yderligere for at Landsforeningen for bøsser og lesbiske var ”en seksualpolitisk organisation og trans’er havde intet at gøre her” Af landsmødereferatet fremgår det, at forslagsstillerne forventede at biseksuelle eller ’transseksuelle’

¹³ Beretning og regnskab 2001: 6.

¹⁴ Referat af ordinært landsmøde 2001: 5.

¹⁵ Referat af ordinært landsmøde 2001: 5.

¹⁶ Referat af ordinært landsmøde 2001: 5-6.

¹⁷ Referat af ordinært landsmøde 2002: 5-6.

ikke ville opsøge at arbejde internt i foreningen hvis ikke de blev inviteret først. Det betød at en vedtægtsinklusion var nødvendig i deres øjne.¹⁸

Både internt i Landsforeningen og i selvstændige trans-organisationer herskede der en modvilje mod at Landsforeningen skulle inkludere transpersoner i deres vedtægter. Hos de organiserede transpersoner oplevede Martin Christensen og Tina Thranesen, tidligere medlem af Trans Danmark og LGBT Danmark, modstand mod at Landsforeningen ville inkludere transpersoner.¹⁹ Tina Thranesen og Søren Laursen samarbejde om politik angående transpersoner rettigheder og vilkår før og efter Thranesen kom med i LGBT Danmark. Dette er endnu et eksempel på alliancedannelse på baggrund af 'borrowed approximations'. I Trans Danmark, grundlagt i 2002, oplevede Thranesen at modstanden hos transpersoner mod en inklusion handlede om at Landsforeningen var en seksualitetsforening og ikke havde noget med transkønnethed at gøre.²⁰ Modstanden i LBL og Trans Danmark gik således på samme tematik.

Inklusion af biseksuelle, 2002

Forslagsstillerne til bi-inklusionen følte det relevant at inkludere biseksuelle i foreningens formålsparagraf da ordlyden fremstod ekskluderende i deres opfattelse.²¹

Forslaget i 2002, vedrørende biseksuelles og 'transseksuelles' inklusion, blev nedstemt med 31 mod 22 og 7 hverken for eller imod. Det andet forslag, om at inkludere biseksuelle, opnåede de nødvendige to-tredjedele af stemmerne.²² I de efterfølgende år blev lignende forslag om at inkludere transkønnede fremsat, men skønt et flertal samlede sig bag denne vedtægtsændring, nåede det først op på to-tredjedele i 2008. Perioden fra 2002 til 2008 blev præget af en vedtægtsstrid angående en trans-inklusion.²³

Transpersoners vilkår og rettigheder når ind i foreningen, 2002-2007

Transpersoners vilkår og rettigheder var, ligesom hos ILGA Europe, i LBL's bevidsthed længe før den aktive trans-inklusion i 2008. Min analyse viser at medlemmer af LBL aktivt gik ind i

¹⁸ Referat af ordinært landsmøde 2002: 5-6.

¹⁹ Interview med Thranesen; Interview med Christensen.

²⁰ Interview med Thranesen.

²¹ Referat af ordinært landsmøde 2001: 5; Referat af ordinært landsmøde 2002: 5-6.

²² Referat af ordinært landsmøde 2002: 6.

²³ Referat af landsmøde 2008: 1-12; Interview med Christensen.

transpersoners vilkår og rettigheder før inklusionen og agiterede for denne inklusion allerede i 2001. Dette gjorde de på grund af sympati med transpersoners livserfaringer og vilkår ('borrowed & overlapping approximations'). Hertil, som i de amerikanske eksempler, gik alliancedannelsen på nære relationer. Foreningens engagement i transpersoners vilkår og rettigheder resulterede i debatter om udvidelse af formålsparagraffen. Ved debatten i 2002 lykkedes at udvide formålet til at inkludere biseksuelle, men først seks år efter kom transpersoner med.

Under vedtægtsstriden vedrørende trans-inklusionen fra 2002 til 2008 begyndte Søren Laursen, som på daværende tidspunkt var retspolitisk talsperson for foreningen, personligt at gå ind i problemstillinger som berørte transpersoner. Den første sag omhandlede en henvendelse til Landsforeningen i 2007 fra en transperson som var blevet udelukket fra TV2's daværende Tekst-TV chat. Personen var blevet udelukket på den baggrund at personens profilnavn indeholdt ordet trans. Trans blev tolket som noget seksuelt af TV2's administrator, og vedkomne blev derfor ekskluderet fra chatten. Laursen tog henvendelsen til sig, og i løbet af april kontaktede han TV2 direkte, men da dette ikke førte noget med sig, kontaktede han Telekommunikationsindustrien i Danmark der senere gav ham medhold.²⁴ Laursens engagement resulterede i at transpersonens sag blev taget alvorligt.

Som tidligere belyst argumenterer Stone og Broad for at alliancedannelser mellem transpersoner og seksuelle minoriteter var afgørende for trans-inklusionerne i USA. Mit spørgsmål til det danske eksempel er ligeledes, hvad var drivkraften bag tilhængerne for inklusionen? Laursen selv beskriver det som en naturlig udvidelse af foreningens mandat område. International påvirkning, teoretisk inspiration og personlig erfaring var afgørende for at Laursen følte at tiden var moden til trans-inklusionen allerede i 2002.²⁵ Martin Christensen beskriver det som en fælles kamp på det juridiske område, men også som noget der udsprang af erfaringerne som en seksuel minoritet og en kønsidentitetsminoritet. Dette er i direkte tråd med Stones alliancedannelser på baggrund af 'approximations' (Stone 2009: 341).²⁶ Christensen og Laursen argumenterede for at de juridiske vilkår for seksuelle- og kønsidentitetsminoriteter var fælles da mange af de love, som Landsforeningen kæmpede for at ændre, var bygget på heteroseksuelle og ciskønnede forståelser.²⁷

²⁴ Interview med Laursen.

²⁵ Interview med Laursen.

²⁶ Interview med Christensen.

²⁷ Interview med Laursen; Interview med Christensen.

Trans-inklusionen i Landsforeningen for bøsser og lesbiske 2005-2008

Ved landsmødet i 2005 vedtog et flertal at landsledelsen skulle nedsætte en arbejdsgruppe (også kaldet Transarbejdsgruppen) som skulle undersøge en mulig trans-inklusion og betydningen af denne for foreningen. Arbejdsgruppen skulle præsentere sit arbejde ved det efterfølgende landsmøde i 2006.²⁸ Inden 2005 blev der ikke rejst et forslag om en trans-inklusion ved landsmødet i 2004, og de skriftlige kilder for 2003 landsmødet er gået tabt, men i beretningerne for 2002/3 og 2003/4 er en trans-inklusion ikke et tema.²⁹ Den samme tendens er at finde i tidsskriftet, *Panbladet*.³⁰

Ved landsmødet i 2006 fremsatte landsledelsen et resolutionsforslag på baggrund af den førnævnte arbejdsgruppes resultater. Resolutionsforslaget handlede om at foreningen fremover kunne behandle politiske emner der vedrørte transpersoner, så længe der var en homo- eller biseksuel vinkel. Derudover skulle den næste debat om trans-inklusion rejses igen ved et landsmøde i 2008. Resolutionsforslaget blev vedtaget med fire stemmer imod sig.³¹

Det ekstraordinære landsmøde i 2008

I februar 2008 indkaldte Landsforeningen for bøsser og lesbiske til ekstraordinært landsmøde.³² Under indkomne forslag til landsmødet var der stillet et forslag om en trans-inklusion som resolutionsforslaget fra 2006 havde befordret. Trans-inklusionen blev vedtaget ved dette landsmøde.³³

Christensen påpeger at et marginalt flertal allerede før 2008 havde materialiseret sig, men ikke et flertal på to tredjedele som en vedtægtsændring krævede.³⁴ Laursen fremhæver at da hvert andet landsmøde skulle afholdes i Aarhus, hos netop den afdeling hvor den største modstand til trans-inklusionen herskede, så han det ikke muligt at få vedtaget inklusionen ved et landsmøde i Aarhus.³⁵

²⁸ Referat af landsmødet i Landsforeningen for bøsser og lesbiske, LBL 2004: 5-6.

²⁹ Referat af landsmødet i Landsforeningen for bøsser og lesbiske, LBL 2005: 1-11.

³⁰ Se liste over artikler fra panbladet, for perioden 2001-2005 under litteraturlisten.

³¹ Referat af landsmødet i Landsforeningen for bøsser og lesbiske 2006: 1-13.

³² Indkaldelse til ekstraordinært landsmøde i Landsforeningen for bøsser og lesbiske 2008: 1.

³³ Beretning for den midlertidige landsledelse 2008: 1-2.

³⁴ Interview med Christensen.

³⁵ Interview med Laursen.

Vedtægtsændringen lykkedes da også i Nygade i København.³⁶ Men af den grund var det, ifølge Laursen, ikke en stiltfærdig proces.³⁷

Hos to af deltagerne i det ekstraordinære landsmøde i 2008 er debatten beskrevet som ”en ret ophedet debat”.³⁸ Ved vedtagelsen af inklusionen af transpersoner gik den tidligere leder for Aarhusafdelingen i protest og forlod foreningen helt.³⁹ Til denne debat var der, ifølge mine kilder, to gennemgående diskussioner i luften. Den ene handlede om hvorvidt foreningen var klædt på til at kunne inkludere transpersoner, et argument som havde eksisteret tilbage fra landsmødet i 2001.⁴⁰ Den anden diskussion handlede om foreneligheden mellem seksualitets- og kønsidentitetspolitik.

’Henning’ oplevede at der, blandt hans bekendte transpersoner, var en stor iver efter at melde sig ind i foreningen og stemme for en trans-inklusion. ’Henning’ oplevede at tiden var inde, og at det netop nu kunne lade sig gøre.⁴¹ Med andre ord, løsningen på vedtægtsstriden var, ifølge ’Hennings’ oplevelse, en demokratisk finte hvor et flertal på to tredjedele blev opnået ved at finde tilhængere til en trans-inklusion og melde dem ind op til landsmødet. Dette demokratiske spil nævner Christensen og Laursen dog intet om.⁴² Mine kilder antyder at de primære årsager til at inklusionen kunne lade sig gøre i 2008 skal findes i interne debatter, foreningens engagement i transpersoners vilkår og rettigheder (arbejdsgruppen og TV2 Chat-sagen) og inspiration til trans-inklusionen gennem alliancedannelser (’approximations’). Disse tematikker vil jeg komme ind på i det kommende afsnit.

’Klædt på til trans-inklusion’

Diskussionen om hvorvidt foreningen var klædt på til at inkludere transpersoner (og biseksuelle) begyndte ved landsmødet i 2001. Argumentet byggede på at foreningen ikke havde nok kendskab til transpersoners vilkår og behov til at foreningen derved kunne arbejde med området.⁴³ Argumentet fortsatte i perioden frem til 2008 og affødte blandt andet den omtalte arbejdsgruppe i

³⁶ Referat af ekstraordinært landsmøde i Landsforeningen for bøsser og lesbiske 2008: 1-5.

³⁷ Interview med Laursen.

³⁸ Interview med ’Henning’.

³⁹ Interview med Laursen; Interview med Christensen.

⁴⁰ Referat af ordinært landsmøde 2001: 5; Referat af landsmødet i Landsforeningen for bøsser og lesbiske 2006: 9-11.

⁴¹ Interview med ’Henning’.

⁴² Interview med Laursen; Interview med Christensen.

⁴³ Referat af ordinært Landsmøde 2001: 5.

2005.⁴⁴ Diskussionen om hvorvidt foreningen var klædt på til at inkludere transpersoner gik på tre tematikker: de interne debatter, foreningens engagement og udenlandsk inspiration til en transinklusion.

I perioden fra 2001 frem til 2008 debatterede foreningen transinklusionen til landsmøderne og i tidsskrifterne *Panbladet* og *Zink*. Jelstrup, Laursen og Christensen, der var medlemmer i perioden op til 2008, fortæller alle at transinklusionen blev diskuteret igen og igen i foreningen.⁴⁵ Resultatet var, ifølge dem at flere og flere aktive i foreningen så det relevant at foretage inklusionen.⁴⁶ Det forårsagede dog også at modstanderne blev mere stålfaste i deres overbevisning.⁴⁷ Der skete da også et fald i medlemstallet fra 2008 til 2009 fra 1060 til 960 medlemmer. Dette kan understøtte mine kilders oplevelse, men det kan også være et udtryk for den økonomiske krise foreningen var i på daværende tidspunkt.⁴⁸ Hvor meget de interne debatter flyttede på stemmerne er svært at svare på, men de tyder mere på at den fløj som var imod ikke kunne forlig sig med resultatet end at de blev overbevist af argumenterne.

Tre diskussionsfløje blev fremsat af Transarbejdsgruppen i 2006 til ledelsen: tilhængerne (for fuld inklusion), de moderate (for intensiveret samarbejde) og modstanderne (imod enhver form for inklusion). Herudover fremsatte den at de selvstændige trans-organisationer ligeledes var splittede hvad angik en mulig inklusion i LBL.⁴⁹ Det interessante ved arbejdsgruppen var at nogle af dets medlemmer bestod af transkønnede, heri blandt 'Zebetha' og David Zennaro.⁵⁰ Dette viser at foreningen, i en vis udstrækning, formåede at inkludere transpersoner i dens arbejde før den officielle transinklusion.

Fællestræk mellem LGBT-personer (alliancedannelser)

Diskussionen om hvor forenelige transpersoners vilkår og rettigheder var med homo- og biseksuelle vilkår og rettigheder var et gennemgående tema i debatterne om transinklusionen i Landsforeningen fra 2001-2008 (Drud-Jensen & Knudsen 2002: 16-17).⁵¹ Christensen forklarer at

⁴⁴ Referat af Landsmødet i Landsforeningen for bøsser og lesbiske, LBL (B) 2005: 5-6; Referat af Landsmødet i Landsforeningen for bøsser og lesbiske 2006: 9-11.

⁴⁵ Interview med Laursen; Interview med Jelstrup; Interview med Christensen.

⁴⁶ Interview med Christensen.

⁴⁷ Interview med Christensen; Interview med 'Henning'; Interview med Jelstrup.

⁴⁸ E-mail fra Susanne Banner Jespersen til forfatter: 2021.

⁴⁹ Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende en eventuel inklusion af transpersoner i LBL 2006: 1-6.

⁵⁰ Interview med Laursen.

⁵¹ Referat af landsmødet i Landsforeningen for bøsser og lesbiske 2006: 9-11.

han så foreneligheden i fællestræk mellem LGBT-personer. Det handlede om kønsudtryk, om synligt at skille sig ud fra normen og om traditionelle opfattelser af 'mand' og 'kvinde', med andre ord om 'overlapping approximations'.⁵² Diskussionen om forenelighed er interessant i international kontekst da nyere forskning i trans-inklusioner viser at alliancedannelser var afgørende for inklusionerne (Enriquez 2016; Stone 2009).

Den amerikanske sociolog Amy L. Stone belyser to kardinalpunkter i trans-inklusioner i tre større amerikanske byer. Her handlede det først og fremmest om at skabe fællesskaber og ligheder mellem seksuelle minoriteter og kønsidentitetsminoriteter på baggrund af fælles erfaringer og problemstillinger. Fællesnævnerne mellem seksuelle minoriteter og kønsidentitetsminoriteter opstod blandt andet igennem opfattelsen af det kønsnormative og opgøret med dette. Stones forskning viser for eksempel at lesbiske oplevede fællestræk med transkønnede og 'butch' lesbiske problemstillinger, det Stone kalder 'overlapping approximations' (forståelse af fælles vilkår for LGBT-personer, Stone 2009: 340). Med andre ord, det handlede om kønsudtryk, fælles vilkår og samfundsudfordringer ('borrowed', 'overlapping,' & 'global approximations').

Søren Laursen belyser en lignende situation for Landsforeningen. Han understreger at fællesskabet mellem LGBT-personer skulle findes i de fælles vilkår som LGBT-personer delte: at lovgivningen og samfundets normer er bygget på heteroseksuelle og ciskønnedes vilkår.⁵³ Martin Christensen beretter ligeledes om denne oplevelse, men lægger større vægt på kønsudtryk.⁵⁴ Dette skal ses som et eksempel på 'overlapping approximations'. Alliancedannelsen mellem LGBT-personer spillede en stor rolle i de amerikanske eksempler på trans-inklusion (Stone 2009: 349-350), en tendens som min analyse af Landsforeningen også peger på.

Inklusionen af transpersoner i Landsforeningens vedtægter lykkedes ved landsmødet i februar 2008. Landsforeningen for bøsser og lesbiske var nu de facto en LGBT-forening. Men da foreningens navn gav misvisende konnotationer, ændrede foreningen navn året efter. Det nye navn blev LGBT Danmark – Landsforeningen for bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner.⁵⁵ Debatten om trans-inklusion lå nu bag foreningen. Argumenter som fælles erfaringer på grund af kønsudtryk ("overlapping approximations") og diskussionen om hvorvidt foreningen var klædt på til at inkludere transpersoner havde sejret, men modstanden affødte at foreningen gik helhjertet til

⁵² Interview med Christensen.

⁵³ Interview med Laursen.

⁵⁴ Interview med Christensen.

⁵⁵ Referat af landsmøde 2009: 3-6.

inklusionen, særligt med arbejdsgruppen. Modstanden, og tilhængerens engagement i transpersoners vilkår og rettigheder fordrede at den danske inklusion ikke blev udført som en kunstig implementering, som ved Strykers amerikanske eksempler (Stryker 2008: 137).

I kølvandet på T-inklusionen

Med indlemmelsen af transpersoner i foreningens vedtægter kunne arbejdet med transpersoners vilkår og rettigheder i foreningen for alvor begynde. Først nedsatte foreningen en social gruppe for transpersoner, *T-gruppen*, i foråret 2009, der skulle fungere som et åbent rum for transpersoner at mødes i. Her kunne eksempelvis livserfaringer og udfordringer deles.⁵⁶ Herefter nedsatte foreningen et politisk udvalg, *Transpolitisk udvalg* som havde til opgave at materialisere og konkretisere hvilke mål foreningen burde sætte for at forbedre transpersoners vilkår og rettigheder.⁵⁷ I kølvandet på at transpersoner blev inkluderet i vedtægterne blev foreningen også engageret i transpersoners vilkår og rettigheder. Mine analyser peger på at foreningen blev et slagkraftigt talerør for transpersoners vilkår og rettigheder i Danmark som tidligere trans-organisationer, eksempelvis Trans Danmark, ikke havde formået.

I de første år efter T-gruppens oprettelse oplevede flere af mine informanter at gruppen fungerede efter hensigten.⁵⁸ Men en fraktionering, som havde præget de selvstændige trans-organisationer og Facebook-grupper,⁵⁹ kom også til at præge T-gruppen såvel som Transpolitisk udvalg.⁶⁰ Jelstrup og Laursen oplevede store uenigheder og stridigheder blandt transpersonerne i foreningen.⁶¹ En af forklaringerne på dette er, ifølge mine kilder, det personlige aspekt af at være aktivist.⁶² Det er vigtigt at understrege at der er tale om en lille gruppe mennesker med meget forskellige livserfaringer, eksempelvis med at være transmand og transkvinde.⁶³ Det betyder at diskussioner om begreber, en diskussion jeg vil gå ind i senere, ikke bare handlede om ord, men om levet liv og identiteter. Med andre ord, som Broad forklarer det:

⁵⁶ Interview med 'Henning'; Interview med Zennaro; Interview med Jelstrup; Interview med Laursen; Interview med Gjerløv; Interview med Thranesen.

⁵⁷ Interview med 'Henning'; Interview med Zennaro; Interview med Jelstrup; Interview med Laursen; Interview med Gjerløv; Interview med Thranesen.

⁵⁸ Interview med 'Henning'; Interview med Jelstrup; Interview med Gjerløv.

⁵⁹ Interview med Thranesen.

⁶⁰ Interview med 'Wilhelm'; Interview med Jelstrup; Interview med Laursen.

⁶¹ Interview med Jelstrup; Interview med Laursen.

⁶² Interview med 'Wilhelm'.

⁶³ Interview med Jelstrup.

In addition to individual claims of a transgender identity, claims to an oppositional transgender identity were also evident in contests over who was more transgender (Broad 2002: 250).

Landsforeningen oprettede Transpolitisk udvalg i 2009,⁶⁴ og medlemmerne var både transpersoner og ikke-transpersoner.⁶⁵ Robin Svegaard blev valgt som udvalgets første talsperson.⁶⁶ Udover Svegaard var Gjerløv, Laursen, Jelstrup, Zennaro og Thranesen blandt medlemmerne.⁶⁷ 'Henning' fortæller at udvalgets opstart var præget af to grundspørgsmål: "Hvor er det, vi er henne lige nu? Hvad har vi mest behov for lige nu?" Hertil formulerede udvalget to fokusområder for deres fremtidige arbejde, sundhedssystemet og juridiske rettigheder, som ofte overlappede hinanden.⁶⁸

LGBT Danmark blev et rum og talerør for den danske trans-aktivisme efter inklusionen af transpersoner i 2008. Mine kilders oplevelser bekræfter hvordan foreningen skabte rammerne for et trans-aktivistisk miljø internt i foreningen. Ydermere har flere kilder oplevet stridigheder og diskussioner internt i trans-miljøet som også, i nogen grad, kom til at præge trans-miljøet i foreningen. Men ud fra mine interviews, og fra de skriftlige kilder, er det tydeligt at foreningen skabte forudsætningerne for at kunne blive et talerør for transpersoner igennem T-gruppen og Transpolitisk udvalg.

Perioden fra 2011 og frem

Inklusionen af transkønnede i LGBT Danmark fik stor betydning for transpolitik i Danmark. Jeg vil i de nedenstående afsnit gennemgå tre store eksempler på transpolitik i Danmark: Caspian-sagen, juridisk kønsskifte og fjernelsen af trans fra listen over sindslidelser.

Caspian-sagen

I juni 2011 trådte Caspian B. Drumm frem i TV2's *Go'Morgen Danmark* som transkønnet (Kristensen 2015). Caspian var 15 år og fik senere, den 4. juli, foretaget en top-operation, det vil sige at brystpartiet blev fjernet. Dette havde Caspian fået foretaget med sine forældres accept hos en privatpraktiserende kirurg i Odense da muligheden for at kønsskifte hos Sexologisk klinik krævede

⁶⁴ Årsberetning 2008/2009: 8.

⁶⁵ Interview med Jelstrup; Interview med Laursen; Interview med Gjerløv.

⁶⁶ Årsberetning 2009/2010: 20.

⁶⁷ Interview med Zennaro; Interview med Jelstrup; Interview med Laursen; Interview med Gjerløv.

⁶⁸ Interview med 'Henning'.

at Caspian var over 21 år (Heissel 2011: 8). Caspian havde, ifølge *Dagens Medicin*, fået anbefalinger fra andre transkønnede angående hvilke kirurger der var villige til at foretage sådanne operationer (Heissel 2011: 8).

Den offentlige modtagelse var blandet hos diverse medier. *Information* bragte en artikel året efter der italesatte en gruppe folketingspolitikeres villighed til at unge kunne lade sig kønsskifte (Dandanell 2012: 4). *Dagens Medicin* oplyste i en artikel at Sundhedsstyrelsen rejste en stærk kritik af sagen, og talspersonen for styrelsen fandt det bekymrende at Caspian havde fået foretaget operationen. Ydermere igangsatte Sundhedsstyrelsen en undersøgelse af hvilke kirurger foretog lignende operationer og hormonbehandlinger af unge (Heissel 2011: 8). Kritikken stoppede ikke her, og Caspians kirurg blev stillet for Sundhedsstyrelsens Disciplinærnævn (Dandanell 2012: 4).

Som følge af Caspian-sagen lukkede Sundhedsstyrelsen ned for muligheden for at privatpraktiserende læger kunne kønsskiftebehandle transkønnede og centrerede proceduren omkring Sexologisk klink i København. LGBT Danmark svarede igen med en udmelding fra den daværende transpolitiske talsperson, Vibe Grevsen, at Sundhedsstyrelsens handling forringede transpersoners livskvalitet.⁶⁹ Ydermere lavede foreningens ungdomsafdeling et støtteopslag til Caspians offentliggørelse. Den indsamlede 1300 underskrifter imod Sundhedsstyrelsens nedlukning af privatpraktiserende lægers mulighed for at kunne kønsskiftebehandle og dermed også for mange transpersoners tilgængelighed til hormoner.⁷⁰ I kølvandet på Caspian-sagen var foreningen i stand til at gribe emnet og tage fat i konkrete problematikker med transpersoners vilkår og patientbehandling i sundhedsvæsnet.

Juridisk kønsskifte

Den 25. juni 2014 vedtog Folketinget et lovforslag om at give transkønnede rettigheden til at ændre deres centrale personregister (CPR) til deres foretrukne køn og navn. Loven trådte i kraft den 1. september 2014.⁷¹ Dette lykkedes efter en længevarende lobbyisme af, blandt andet, Folketinget, foretaget af LGBT Danmark. Allerede med offentliggørelsen af foreningens første transpolitiske

⁶⁹ Interview med Zennaro; LGBT Danmark. ”Tvinges til kønsskifte!”

⁷⁰ LGBT+ Ungdom (@lgbtungdom). ”Og så skal i heller ikke gå glip af Caspian som har været i Go' Morgen Danmark sammen med sin mor og fortalt om at være 15 år og transkønnet. SÅ COOL!”

⁷¹ CPR – Det Centrale Personregister, ”Lovens betingelser – Transkønnede får mulighed for at få tildelt nyt personnummer.”

målsætninger var juridisk kønsskifte en mærkesag.⁷² Tina Thranesen, der var aktiv i lobbyismen, fortæller således om forløbet:

Fordi, at efter, at vi jo nærmest havde tæppebombet både ministre, styrelser osv. så blev der nedsat et udvalg, der skulle se på mulighederne, og de varslede med en rapport.⁷³

Den omtalte rapport blev fremlagt den 27. februar 2014 og havde til opgave at undersøge mulighederne for juridisk kønsskifte i Danmark. Rapporten konkluderede at juridisk kønsskifte, som tidligere kun var lovligt ved kastration, burde gælde uden kastration, dog med en vurdering fra Sexologisk klinik om hvorvidt den gældende person var transkønnet.⁷⁴ Både Thranesen og Laursen var med til flere høringer i forbindelse med udarbejdelsen af rapporten og i den efterfølgende periode frem til lovens vedtagelse.⁷⁵ Den nye lov gav transkønnede lov til at ansøge om juridisk kønsskifte. Kriterierne for godkendelsen var at personen var fyldt 18 år, indsendte en skriftlig erklæring angående deres kønsidentitet og havde en refleksionsperiode på 6 måneder, hvorpå personen skulle bekræfte valget af juridisk kønsskifte.⁷⁶

Denne politiske sejr havde en stor betydning for transpersoner. Simon Gjerløv fortæller om en episode, inden det juridiske kønsskifte blev vedtaget, hvor han oplevede at blive opsagt på baggrund af sin kønsidentitet, og at hans private dokumenter ikke stemte overens med kønsidentiteten. Det betød at hans eksamensbeviser og CPR-nummer udstillede hans kønsidentitet. 'Wilhelm' fortæller ligeledes at takket være juridisk kønsskifte, "betyder [det] at jeg ikke behøver at oute mig selv hver gang jeg får et nyt job."⁷⁷

En direkte effekt af juridisk kønsskifte var at transpersoner nu ikke længere skulle opleve en frygt for at blive udstillet på grund af deres sygesikringsbevis, deres kørekort eller deres eksamensbevis. Denne politiske sejr forbedrede transpersoners livsvilkår.

⁷² Årsberetning 2010/2011: 20.

⁷³ Interview med Thranesen.

⁷⁴ Justitsministeriet Politi- og strafferetsafdeling, "Rapport fra arbejdsgruppen om juridisk kønsskifte."

⁷⁵ Interview med Laursen; Interview med Thranesen.

⁷⁶ CPR – Det Centrale Personregister, "Lovens betingelser – Transkønnede får mulighed for at få tildelt nyt personnummer."

⁷⁷ Interview med Gjerløv; Interview med 'Wilhelm'.

Trans, nu ikke længere en sindslidelse

Med LGBT Danmarks første offentlige transpolitik stod fjernelsen af transpersoner fra sygdomslisterne højt.⁷⁸ Søren Laursen og Tina Thranesen fortæller at foreningens primære lobbyarbejde blev målrettet Folketingspolitikere først og fremmest og ikke Sundhedsstyrelsen i forbindelse med klassifikationssystemet.⁷⁹ Sundhedsdatastyrelsen følger en dansk version af Verdenssundhedsorganisationens (WHO) klassifikations af sygdomme, også kaldet ICD-10.⁸⁰ I WHO's originale version er 'transseksualisme' (transkønnethed) listet som en kønsidentitetssygdom (F64) under kategorien for sygdomme over identitet og adfærd for voksne og børn.⁸¹ Laursen og Thranesen lobbyede derfor politikere om at gå væk fra netop denne del af klassifikationssystemet. Og det lykkedes dem at få overtalt den daværende Sundhedsminister til at ændre klassifikationssystemet. Thranesen oplevede det således: "Der dikterede hun ganske enkelt til Sundhedsstyrelsen, nu skal I tage jer sammen og gør det".

Som jeg tidligere kom ind på, i afsnittet om vejledningen, blev transpersoner mødt af sundhedsvæsenet som psykisk syge da Sundhedsstyrelsens klassifikationssystem fulgte WHO's system "[f]ordi de betragtede os som psykiatriske patienter".⁸² Transpersoner blev, som eksemplificeret, mødt af et sundhedssystem som betragtede dem som psykisk syge, et system de ydermere var afhængige af for at kunne få behandling. Derfor beretter mine kilder om forskellige, men voldsomme erfaringer med sundhedsvæsenet.

Konklusion

Med trans-inklusionen i 2008 blev LGBT Danmark – Landsforeningen for bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner et talerør for transpersoners vilkår og rettigheder. Debatten om trans-inklusionen til foreningens landsmøder begyndte i 2001. Debatterne fra 2001 frem til 2008 (vedtægtsstriden) viser at fremtrædende personer internt i foreningen kæmpede for trans-inklusionen allerede fra 1999. Debatten i 2002 resulterede blandt andet i at biseksuelle blev skrevet ind i foreningens vedtægter i 2002.

⁷⁸ Årsberetning 2010/2011: 20.

⁷⁹ Interview med Laursen; Interview med Thranesen.

⁸⁰ Sundhedsdatastyrelsen, "Klassifikation af sygdomme."

⁸¹ World Health Organization, "The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders –Clinical descriptions and diagnostic guidelines."

⁸² Interview med Gjerløv.

Op til og under selve diskussionen om trans-inklusion i 2008 herskede der to gennemgående diskussioner: Om foreningen var klædt på til at inkludere transpersoner, og om seksualitetspolitik og kønsidentitetspolitik var forenelig med Landsforeningen for bøsser og lesbisk politik. Modstanden mod inklusionen er interessant fordi den fordrede tilhængerne at gå helhjertet ind i inklusionen. Da inklusionen skete i 2008 var udgangspunktet gennemarbejdet og ikke et eksempel på en kunstig implementering, som flere amerikanske eksempler, ifølge den amerikanske historiker, Susan Stryker, havde været.

Gennem diskussioner til landsmøderne fra 2002-2008 viste foreningen at den magtede at arbejde helhjertet med trans-sager angående transpersoners vilkår og rettigheder og alliancedannelser mellem LGBT-personer. Den overbeviste modstandere af trans-inklusionen, og de nødvendige to-tredjedelsflertal blev opnået i 2008. Året efter ændrede foreningen navn til LGBT Danmark – Landsforeningen for bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner og cementerede LGBT-udviklingen i foreningen.

Min undersøgelse af betydningen af trans-inklusionen fokuserede på Landsforeningens engagement i transpersoners vilkår og rettigheder efter inklusionen i 2008. Med oprettelsen af T-gruppen (social gruppe) og Transpolitisk udvalg skabte foreningen rammerne for en handlekraftig aktivisme for transpersoners vilkår og rettigheder. Foreningen spillede i de efterfølgende år en fremtrædende rolle i indførelsen af juridisk kønsskifte og fjernelsen af 'transseksualisme' fra Sundhedsstyrelsens liste over sindslidelser. Min analyse har vist at Landsforeningen blev et effektivt talerør for transpersoners rettigheder og vilkår efter 2008.

Litteraturliste:

- Broad, K L. 2002: "GLB + T?: Gender/Sexuality Movements and Transgender Collective Identity (De)Constructions". *International journal of sexuality and gender studies* 7, no. 4, s. 241–264.
- Dandanell, Naja 2012: "Politikere: Unge skal kunne skifte køn". *Information*, sektion 1. 16. november 2012, s. 4.
- Enriquez, Mickael Chacha 2016: "The T in LGBTQ: How Do Trans Activists Perceive Alliances within LGBT and Queer Movements in Québec (Canada)?" . Yolanda Martínez-San Miguel og Sarah Tobias (red.): *Trans Studies: The Challenge*

- to Hetero/Homo Normativities*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, s. 141-154.
- Heissel, Anders 2011: ”15-årig transkønnet fik fjernet brysterne på privathospital”. *Dagens Medicin*, sektion 1. 14. oktober 2011, s. 8
 - Laursen, Søren 1999: ”Christine Jorgensen: Verdens Første Kønskifteoperation (A)”. *Zink*, no. 5, november/december 1999, s. 22.
 - Laursen, Søren 1999b: ”Min Gamle Veninde Christina Zennaro Er Ikke Mere. Nu Er Han Min Ven Chris (B),” *Pan-Bladet*, nr. 7, september 1999, s. 4.
 - Marine, Susan B. og Nicolazzo Z. 2014: ”Names That Matter: Exploring the Tensions of Campus LGBTQ Centers and Trans Inclusion”. *Journal of diversity in higher education* 7, no. 4, s. 265–281.
 - Nissen, Vibeke og Paulsen, Inge-Lise 2000: ”Handling gi’r forvandling.”. *Lambda Nordica*, 6, nr. 2-3.
 - Rupp, Leila J. 2014: ”The European Origins of Transnational Organizing: The International Committee for Sexual Equality”. David Paternotte og Phillip M. Ayoub (red.): *LGBT activism and the making of Europe: a rainbow Europe?*. Palgrave Macmillan, s. 29-49.
 - Rydström, Jens 2008: ”Varför behövs transhistoria?”. *Lambda nordica* 13, no. 1-2, s. 63-77.
 - Stein, Marc 2012: *Rethinking the Gay and Lesbian Movement*. New York, NY: Routledge.
 - Stone, Amy L. 2009: ”More Than Adding a T: American Lesbian and Gay Activists’ Attitudes Towards Transgender Inclusion”. *Sexualities* 12, no. 3, s. 334–354.
 - Stryker, Susan 2008: *Transgender History*. Berkeley, CA: Seal Press.

Anvendte arkiver:

- Peter Edelbergs private arkiv.

Hjemmesider:

- Beretning for den midlertidige landsledelse, d. 16. februar 2008, s. 1-2. LGBT+ Danmarks online arkiv, <http://lgbt.dk/wp-content/uploads/Beretning.pdf>, sidst tilgået 08. maj 2021.
- CPR – Det Centrale Personregister, ”Lovens betingelser – Transkønnede får mulighed for at få tildelt nyt personnummer.” Sidst tilgået 12. maj 2021, <https://cpr.dk/borgere/kan-jeg-faa-et-nyt-personnummer/juridisk-koensskifte-transkoennede/lovens-betingelser/>.

- ”FTSB – Foreningen for Støtte til Transkønnede Børn.” Sidst tilgået 12. maj 2021, <https://fstb.dk/>.
- ILGA World. “The History of ILGA: 1978/2012.” Sidst tilgået 12. maj 2021, <https://ilga.org/ilga-history>.
- Indkaldelse til ekstraordinært landsmøde i Landsforeningen for bøsser og lesbiske, d. 16. februar 2008, s. 1. LGBT+ Danmarks online arkiv, http://lgbt.dk/wp-content/uploads/Indkaldelse_til_landsmoede.pdf, sidst tilgået 08. maj 2021.
- Justitsministeriet Politi- og strafferetsafdeling, ” Rapport fra arbejdsgruppen om juridisk kønsskifte,” 27. februar 2014. Sidst tilgået 12. maj 2021, <https://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Pressemeddelelser/pdf/2014/Rapport%20om%20juridisk%20k%C3%B8nsskifte.pdf>.
- Krickler, Kurt & Vadstrup, Mette. ”The ILGA-Europe Newsletter” 1. udgave. 1. oplag. Maj 2001. Sidst tilgået 12. maj 2021, https://ilga-europe.org/sites/default/files/spring_2001.pdf.
- Kristensen, Skou Anders. ”Se forvandlingen: Danske Caspian blev født som kvinde - nu er han en mand,” TV2, 3. juni 2015. Sidst tilgået 12. maj 2021, <https://tv.tv2.dk/2015-06-03-se-forvandlingen-danske-caspian-blev-foedt-som-kvinde-nu-er-han-en-mand>.
- LGBT Danmark. ”Tvinges til kønsskifte!”. 24. november 2012. Sidst tilgået 12. maj 2021, <http://lgbt.dk/tvinges-til-konsskifte/>.
- LGBT+ Danmark. ”Butch.” Sidst tilgået 12. maj 2021, <http://lgbt.dk/ordbog/butch/>.
- LGBT+ Ungdom (@lgbtungdom). ” Og så skal i heller ikke gå glip af Caspian som har været i Go' Morgen Danmark sammen med sin mor og fortalt om at være 15 år og trankønnet. SÅ COOL!” Facebook, 27. juni 2011. Sidst tilgået 12. maj 2021, <https://www.facebook.com/lgbtungdom/posts/235062656511365/>.
- Referat af ekstraordinært landsmøde i Landsforeningen for bøsser og lesbiske, den 16. februar 2008, s. 1-5. LGBT+ Danmarks online arkiv, http://lgbt.dk/wp-content/uploads/LM_referat_2008.pdf, sidst tilgået 10. maj 2021.
- Referat af landsmøde, d. 16. november 2008, s. 1-12. LGBT+ Danmark online arkiv, http://lgbt.dk/wp-content/uploads/Landsmoedereferat_2008_final_02.pdf, sidst tilgået 10. maj 2021.
- Referat af landsmøde 2009, s. 21. og 22 november 2009, s. 1-9. LGBT+ Danmarks online arkiv, <http://lgbt.dk/wp-content/uploads/Landsmoede2009.pdf>, sidst tilgået 10. maj 2021.
- Sundhedsdatastyrelsen, ”Klassifikation af sygdomme.” Sidst tilgået 12. maj 2021, <https://sundhedsdatastyrelsen.dk/da/rammer-og-retningslinjer/om-klassifikationer/sks-klassifikationer/klassifikation-sygdomme>.
- World Health Organization, ” The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders –Clinical descriptions and diagnostic guidelines.” Sidst tilgået 12. maj 2021, <https://www.who.int/classifications/icd/en/bluebook.pdf>.

- Årsberetning 2008/2009, d. 21. november 2009, s. 1-12. LGBT+ Danmarks online arkiv, http://lgbt.dk/wp-content/uploads/Beretning_2009_01.pdf, sidst tilgået 10. maj 2021.
- Årsberetning 2009/2010, d. 22. november 2010, s. 1-10. LGBT+ Danmarks online arkiv, http://lgbt.dk/wp-content/uploads/Beretning_2010.pdf, sidst tilgået 10. maj 2021.
- Årsberetning 2010/2011, d. 5. november 2011, s. 1-28. LGBT+ Danmarks online arkiv, http://lgbt.dk/wp-content/uploads/Aarsberetning_2011.pdf, sidst tilgået 10. maj 2021.

Liste over artikler fra *Pan-bladet* for perioden fra 2002-2007:

- Andreassen, Rikke & Nordentoft, Rosa Juel, november 2005, "Verdens største pride," Panbladet, nr. 10, s. 18-20.
- Blom, Rikke, december 2005, "Til kamp for retsløse transer," Panbladet: Barometer, nr. 11, s. 3.
- Buus, Marie, august 2005, "En anden slags mand," Panbladet: Barometer, nr. 7, s. 5.
- Buus, Marie, maj 2005, "Transerne indtager Sverige," Panbladet: Barometer, nr. 4, s. 3.
- Bygbjerg, Søren, april 2002, "Selvbevidste og foragtede," Panbladet, nr. 3, s. 6-7.
- Denborg, Jesper "Sarkorn," august 2004, "Det tredje køn," Panbladet, nr. 6, s. 23.
- Drud-Jensen, Mads Ted, september 2004, "Døren går op og hvem kommer ind?" Panbladet, nr. 7, s. 12.
- Drud-Jensen, Mads Ted & Knudsen, Sune Prah, december 2002, "Ny luft i bolledejen," Panbladet, nr. 10, s. 16-17.
- Frank, Lars Erik, marts 2005, "Flere folder i regnbuen," Panbladet, nr. 2, s. 4-5.
- Frank, Lars Erik, april 2002, "Tiltalefrafald til transeksuelle," Panbladet, nr. 3, s. 12.
- Holst, Ian Henrik, august 2003, "Absolut hudløs," Panbladet, nr. 6, s. 8.
- Hulebæk, Allan, september 2005, "Hvor regnbuen ender," Panbladet: Barometer, nr. 8, s. 5.
- Kjær, Martin, juni 2005, "De 43 millioner seksualiteter," Panbladet, nr. 5, s. 18.
- Rathje, Sarah, september 2004, "Hvem er Jeppe," Panbladet, nr. 7, s. 2-3.
- Rathje, Sarah, februar 2005, "Krop er en følelse," Panbladet, nr. 1, s. 12-13.
- Ricco, Ulrik, mart 2002, "Slips og stiletter i Brabrand Nord," Panbladet, nr. 2, s. 33.
- Rudby, Tonie, juni 2002, "Du har stjålet min mand!" Panbladet, nr. 5, s. 20-21.
- Sörberg, Anna Maria & Ut, Kom, august 2004, "Transkulturelt," Panbladet, nr. 6, s. 12-13.

